

ТАРИФНА ПОЛІТИКА В КОМУНАЛЬНІЙ СФЕРІ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В статті розглядаються проблеми тарифної політики в комунальному господарстві в Україні на сучасному етапі, проведений аналіз чинників під впливом яких вони формуються, а також запропонувати можливі шляхи їх подолання.

В статье рассматриваются проблемы тарифной политики в коммунальном хозяйстве в Украине на современном этапе, проведен анализ факторов, под влиянием которых они формируются, а также предложены возможные пути их преодоления.

Постановка проблеми. Сьогодні накопичився широкий перелік проблем в питаннях тарифоутворення в комунальній сфері, які потребують оперативного вирішення. У своїй більшості підприємства житлово-комунального господарства працюють за рахунок потенціалу, який був напрацьований ще в радянські часи. Відсутність інвестицій в галузь та обігових коштів підприємств призвели до значного погіршення технічного стану основних фондів, збільшення непродуктивних витрат матеріальних, що негативно впливає на якість житлово-комунальних послуг, підвищення рівня аварійності об'єктів житлово-комунального господарства. А в зв'язку з досить суттєвим підвищенням тарифів на послуги ЖКГ, яке відбулося в останні часи, цілком природним є очікування суспільства на підвищення їх якості. Але, як можемо бачити цього не відбувається, що обумовлено відсутністю фактично конкурентних можливостей отримання цих послуг. Нажаль сьогодні запровадження ринкових відносин у функціонування підприємств цієї сфери відбувається дуже повільно в сукупності з недосконалістю нормативної бази а також відсутністю інституціональних перетворень це призводить до незадовільного стану житлово-комунального господарства країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Тяжка ситуація, щодо тарифів в комунальному господарстві в Україні в останній час привертає увагу багатьох науковців, а також є об'єктом активного обговорення серед практиків. Полеміка, щодо обґрунтування різних складових тарифів та їх загальної величини досить широко ведеться на сторінках різних наукових видань. Так, у роботах Оніщука Г. П. розглядаються підходи формування цінової і тарифної політики, дослідження Строканя Т.М., Осипенко І.М., Дорошенко І.М. присвячені розробці концептуальних положень стратегії розвитку ЖКГ, важливим серед яких є застосування обґрунтованих тарифів, напрямки і завдання тарифної політики ЖКГ сформульовані у ряді програм урядових документів. Але більш менш сприятливого варіанту вирішення цієї проблеми поки що не знайдено. На наш погляд це питання опрацьоване ще недостатньо, висновки спеціалістів у цьому питанні розходяться, напрямки його вдосконалення поки що не мають ефективної реалізації і потребують доповнення. Нормативно-правове забезпечення процесу тарифоутворення на послуги комплексу, згідно оцінкам вітчизняних експертів є недосконалим, має багато невідповідностей і потребує подальшого опрацювання.

Мета статті. Метою статті є аналіз тарифної політики України на сучасному етапі, визначення проблем, які існують з цього питання, чинників під впливом яких вони формуються, а також запропонувати можливі шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу.

Однією з проблем, яка дуже гостро стоїть на сьогодні є відсутність коштів на підприємствах ЖКГ для оновлення основних фондів. Оскільки існуюча ще в радянські часи система централізованого виділення коштів на здійснення капітальних вкладень в галузі зламана, тоді як нова система ще не створена.

Нажалі сьогодні тарифи в багатьох випадках затверджуються на основі так званої соціальної складової, для того щоб зробити їх доступними для споживачів послуг цієї сфери. А тому тарифи не включають витрати на аварійне устаткування, заміну і реконструкцію устаткування комунальних підприємств. Тобто вони не включають «інвестиційної» та «інноваційної складової» (витрати на заміну та реконструкцію мереж, аварійні роботи, а також впровадження ресурсозберігаючих технологій). Це в свою чергу призводить до того, що підприємства ЖКГ повинні скорочувати витрати на ремонтні роботи а також заміну устаткування, яке вже відробило свій термін, що з урахуванням зношенням всіх мереж практично на 80% все більше ускладнює ситуацію в ЖКГ з кожним роком. «...Виникає замкнуте коло: витрати води і втрати тепла, що перевищують припустимі нормативні значення призводить до подорожчання комунальних послуг, що надаються(на фоні подорожчання комунальних послуг, яке відбувається під впливом об'єктивних причин: підвищуються ціни на матеріали, збільшуються податкові зобов'язання) та, з рештою, може призвести до стагнації сфери життєзабезпечення через вживання «соціальних тарифів». Вирішувати проблему необхідно вже сьогодні, оскільки, на думку фахівців, у багатьох випадках устаткування і комунікації мають термін служби 10-20 років. Більшу частину якого вони вже відпрацювали.»[1, с27].

Маємо погодитися з думкою авторів про те, що встановлені нині тарифи неспроможні забезпечити рентабельну роботу підприємств галузі. В сучасних умовах підприємства ЖКГ фактично не мають можливості, з оглядом на ті тарифи які існують, реконструювати діючі споруди та мережі і функціонувати рентабельно.

Як вид ціни, тариф включає в себе:

собівартість, у тому числі: витрати по оплаті труда, матеріальні витрати, амортизацію; прибуток, який забезпечує рентабельність виробництва.

У той же час за даними фінансової звітності підприємств ЖКГ виділяють три основних внутрішніх джерела фінансування заходів по оновленню та підтримці фондів:

- амортизаційний фонд;
- ремонтний фонд;
- фонд прибутку який капіталізується.

Ці фонди, як правило, мають недостатню акумулюючу здатність для накопичення необхідних коштів.

Так,

- амортизаційний фонд частково знецінюється інфляцією: вартість основних фондів комунальних підприємств, а значить, і нарахованої амортизації, суттєво відстає від ринкової вартості приблизно у 1,5-2 рази). ...
- ремонтний фонд, призначений для поточного ремонту та експлуатаційної технологічної підтримки фондів на більшості комунальних підприємствах не формується в загалі, оскільки це не є обов'язковим за

наявним законодавством. Формування витрат на ремонт, як правило відбувається на базі фактичних витрат без необхідних техніко-економічних обґрунтувань. Не використана до кінця року частина витрат, визначена для поточний ремонту, вилучається у підприємства, тому підприємство зацікавлене витратити всю назначену на ці цілі суму.

- прибуток який капіталізується – звичайно недостатній в силу традиційно низької рентабельності підприємств ЖКГ. [2, с. 52.]

З цього приводу дуже цікавою є робота В. Базидевича та Г. Филук «Роздержавлення природних монопольних структур в Україні» в якій стверджується: «... недоцільним є включення до тарифів інвестиційних затрат.»

[3, с.38]. Ми не можемо погодитися з такою точкою зору, вважаючи що при включенні до тарифу інвестиційних витрат, органи місцевого самоуправління будуть мати всі можливості для визначення певних напрямків капітальних вкладень, вибору різних їх варіантів, прийняття рішення про спільне додаткове фінансування з інших джерел, також матимуть можливості і для здійснення контролю за витрачанням коштів. [4, с.49]

Нами проведений аналіз діючих тарифів (цін) на послуги житлово-комунального господарства у першій половині 2006 року та їх відповідність фактичній собівартості, яка утворилась на підприємствах галузі у районах та містах Одеської області. В середньому по області собівартість одиниці житлово-комунальних послуг в порівнянні з відповідним періодом минулого року має тенденцію до збільшення:

1. послуг водопостачання на 14,5 % (з 0,83 до 0,95 за 1 м. куб.)
2. послуг водовідведення на 21,9 % (з 0,64 до 0,78 за 1 м. куб.)
3. послуг тепlopостачання 7,7 % (з 67,8 до 73,0 грн. за 1 Гкал.)
4. собівартість 1 кв. м. з утримання житла збільшилась на 42, 5 % (з 0,40 до 0,57 грн. за 1 кв.м.).

В розрізі міст (відповідно з періодом минулого року) на підприємствах області собівартість послуг водопостачання 1 м. куб. зросла в м. Одеса – 13,5%, м. Іллічівськ – 13,7 %, в м. Білгород-Дністровський – на 46,%, в м. Ізмаїл – 42 %, м. Арциз – 50 %, м. Роздільна – на 53,3 %, м. Теплодар – в 2,4 раза; по водовідведенню в м. Одеса – 23,2 %, м. Іллічівську – 5,7 %, м. Ізмаїл – 17,3 %, м. Роздільна – на 18,8 %, м. Тепло дар – 55,9 %, Білгород-Дністровський – на 68,5 %.

Чинниками, які обумовили зростання фактичної собівартості є зростання цін на матеріали та послуги, підвищення заробітної плати, зростання цін на енергоносії. Зростання фактичної собівартості, в свою чергу, призводить до недоодержання підприємствами ЖКГ доходів внаслідок збиткових тарифів на їх послуги, і перш за все для населення. Населення сьогодні платить за спожиті послуги за тарифами які є нижчими реальних витрат виробників. Крім того, значна частина населення має пільги з оплати житлово-комунальних послуг, які суттєво знижують реальне надходження коштів від населення. До того ж у системі пільг виділяється такий вектор соціального захисту населення як субсидії для малозабезпечених громадян. А в результаті того, що підприємства та організації мають сплачувати послуги ЖКГ за повними тарифами, має місце так зване перехресне субсидіювання. Суть якого полягає в тому, що недоплата населення має покриватися додатковими платежами від підприємств та організацій. Але така ситуація має місце лише у країнах колишнього Радянського Союзу. В інших державах ситуація протилежна: тарифи для населення перевищують тарифи для підприємств, а не навпаки. Маємо погодитись з автором [5, с. 54], який вважає, що «перехресне субсидювання населення – це практично прихований «комунальний податок», адже більші тарифи збільшують собівартість виготовлення продукції

підприємств, а отже, й ціну на неї для кінцевих споживачів – населення. До того ж, перехресне субсидування спотворює ринкові закони: товар з більшою собівартістю продається за цінами нижчими, ніж товар з меншою собівартістю».

Нажаль сьогодні тарифи в багатьох випадках затверджуються на основі так званої соціальної складової, для того щоб зробити їх доступними для споживачів послуг цієї сфери. А тому тарифи не включають витрати на аварійне устаткування, заміну і реконструкцію устаткування комунальних підприємств. Тобто вони не включають «інвестиційної» та «інноваційної складової» (витрати на заміну та реконструкцію мереж, аварійні роботи, а також впровадження ресурсозберігаючих технологій). Це в свою чергу призводить до того, що підприємства ЖКГ повинні скорочувати витрати на ремонтні роботи а також заміну устаткування, яке вже відновило свій термін, що з урахуванням зношення всіх мереж практично на 80% все більше ускладнює ситуацію в ЖКГ з кожним роком. «...Виникає замкнуте коло: витрати на воду і втрати тепла, що перевищують припустимі нормативні значення призводить до подорожчання комунальних послуг, що надаються (на фоні подорожчання комунальних послуг, яке відбувається під впливом об'єктивних причин: підвищуються ціни на матеріали, збільшуються податкові зобов'язання) та, з рештою, може призвести до стагнації сфери життєзабезпечення через вживання «соціальних тарифів». Вирішувати проблему необхідно вже сьогодні, оскільки, на думку фахівців, у багатьох випадках устаткування і комунікації мають термін служби 10-20 років. Більшу частину якого вони вже відпрацювали.»[6, с 27].

Маємо погодитися з думкою авторів про те, що встановлені нині тарифи неспроможні забезпечити рентабельну роботу підприємств галузі. В сучасних умовах підприємства ЖКГ фактично не мають можливості, з оглядом на ті тарифи які існують, реконструювати діючі споруди та мережі і функціонувати рентабельно. Відмітимо, що в багатьох країнах Євросоюзу, на стандарти якого до речі Україна орієнтується, одним з напрямків виходу галузі з кризи є саме тарифи. На нашу думку такі тарифи повинні бути «реалістичними», тобто тими які відповідають дійсності, реаліям ситуації яка є характерною для галузі, вони повинні забезпечити можливість підприємствам галузі бути прибутковими. В свою чергу це буде досить суттєвим підґрунтям для залучення у сферу інвестицій саме в вигляді приватного капіталу, оскільки займатися цією справою буде вигідно. Бо низькими тарифами у сукупності з заборгованістю з оплати послуг галузі, проблеми цієї сфери економіки держави будуть і далі загострюватися.

Узагальнюючи вище сказане можемо виділити підстави для підвищення тарифів на послуги ЖКГ:

- тарифи на послуги ЖКГ відшкодовують фактично лише 50% їх вартості (при таких умовах галузь не може розвиватися та бути прибутковою);
- зростання цін на енергоносії та матеріали (протягом 2005 року відбулося зростання цін на електроенергію, метал, труби в середньому на 20%);
- збільшення мінімальної заробітної платні (237 грн - 2004р., 262 грн. – 2005р., 350 грн. – 2006р., зрозуміло що це, ще не той рівень який може забезпечити гідне існування, але ж тенденцію зростання цього показника ми можемо бачити натомість збільшення відповідно тарифів на послуги ЖКГ не відбувалося).

В теперішній час одним з проблемних елементів функціонування житлово-комунального комплексу є питання які стосуються бюджетних асигнувань на утримання ЖКГ. Асигнування ці йдуть у формі трансфертів для покриття збитків у зв'язку з низькими тарифами встановленими для населення а також пільг які діють. Але

як свідчить реальна ситуація в ЖКГ, асигнування не покривають збитків виробників. Тобто маємо ситуацію при якій не узгодженими є інтереси споживачів та виробників, оскільки для перших тарифи є дуже високими та потребують допомоги держави у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій, бюджетних асигнувань та ін., а для других – дуже низькими при яких вони не можуть нормально функціонувати забезпечуючи процес відтворення. Останнє означає, що тариф формується на такому рівні, коли у підприємства не залишається коштів для інвестиційної діяльності та відтворення фондів. У зв'язку з цим для того щоб підприємства змогли здійснювати такі інвестиції необхідно в тарифі на житлово- комунальні послуги враховувати інвестиційну складову. Сьогодні накопичився широкий перелік проблем в питаннях тарифоутворення в комунальній сфері, які потребують оперативного вирішення. У своїй більшості підприємства житлово-комунального господарства працюють за рахунок потенціалу, який був напрацьований ще в радянські часи. А з огляду на те, що все ж таки відбувається поступове підвищенням тарифів на послуги ЖКГ, цілком природним є очікування суспільства на підвищення їх якості. Але, як можемо бачити цього не відбувається, що обумовлено відсутністю фактично конкурентних можливостей отримання цих послуг.

Слід зазначити, що формування цінового механізму в сфері ЖКГ являє собою досить складну багатокритеріальну задачу, в якій різні економічні інтереси пов'язані в « тугий вузол ». ... при не збалансуванні цін на послуги ЖКГ (і при заниженому і при завищеному рівні тарифі) відбувається погіршення стану підприємств ЖКГ. Крім того, погіршується також якість послуг які надаються споживачам та рівень добробуту населення. [2, с 46].

Необхідне застосування гнучкої системи ціноутворення шляхом встановлення економічно-обґрунтованих тарифів, що забезпечують повне відшкодування експлуатаційних витрат, та необхідного прибутку для виконання заходів, затверджених програм розвитку об'єктів комунальної власності – є основою подальшого розвитку житлово-комунального господарства. Саме в наслідок того, що підприємства ЖКГ займають монопольне положення неможливо сьогодні примусити тепло-, енерго-, водопостачальні організації зменшувати свої витрати. А вони як відомо покладаються в основу тарифу і чим вони вище тим вищим є тариф. Тобто іншою важливою проблемою є демонополізація та необхідність розвитку конкурентного середовища у сфері житлово-комунального господарства. У теперішній час система регулювання тарифною політикою не створює умови для інвестиційних надходжень у комунальну інфраструктуру. Залишаються проблеми пов'язані з системою управління підприємствами та регулюванням тарифів, формування яких не є прозора та зрозуміла потенційному інвестору [7, с. 8].

Отже, ЖКГ сучасної України знаходиться в дуже нестійкому положенні, що підтверджується погіршенням технічного стану мереж та обладнання, нестачею фінансових ресурсів для розвитку та їх належної експлуатації. Дефіцит коштів в галузі, неможливо повністю покрити тільки звичайними тарифами, навіть при їх збільшенні, через проблему платоспроможності. Тому напрошується єдиний висновок - для виходу з поточної критичної ситуації потрібно залучення всіх можливих джерел фінансування. Зважаючи на вище сказане, на нашу думку, для поліпшення ситуації яка склалася на сьогодні в ЖКГ необхідно проводити активну роботу в напрямку залучення приватного сектору в цю сферу. Це дасть можливість за рахунок його коштів зробити технічне переозброєння підприємств ЖКГ, запровадити інноваційну модель їх

розвитку, сформувати та встановити економічно доцільні тарифи, підвищити якість житлово-комунальних послуг при економічно доцільному рівні витрат.

Для залучення приватного сектору у сферу життєзабезпечуючих систем необхідно розробити та привести в дію відповідні інвестиційні проекти. Тобто необхідно забезпечити створення певних умов для залучення різних джерел фінансування. Вони зможуть бути використані при підготовці регіональних програм реконструкції та модернізації таких підприємств. Важливу роль при підготовці цих програм повинна відігравати держава. Необхідно розуміти, що напрямок коштів на вирішення цих питань забезпечить не тільки економію ресурсів, але значно скоротить бюджетні дотації найбіднішим верствам населення. Тобто в вирішенні зазначених проблем має бути задіяний комплексний підхід який передбачає застосування як ринкових механізмів, які дозволяють розвивати конкуренцію і на базі цього підвищувати якість послуг які надаються та знижати ціни, так і методів державного регулювання використовуючи економічні і правові регулятори.

Тому для того, щоб підприємства житлово-комунального господарства були прибутковими за цих умов, на наш погляд, необхідно, з одного боку вести роботу яка дозволить зменшити складові собівартості при введені енерго- та матеріалозберігаючих технологій, впровадити нову техніку, здійснити модернізацію виробництва, розвивати науково-технічну діяльність підприємств, що сприятиме їх переходу на інноваційний шлях розвитку, та з іншого підвищити тариф для даної категорії споживачів. Все це може бути реалізоване за умов запровадження в процес управління галуззю ринкових методів, можливість в здійсненні цього бачимо саме в залученні приватного сектору в житлово-комунальне господарство за різними формами можливого їх входження в цю сферу.

Література.

1. Бражникова Л.М., Кононенко А.В. Є два шляхи – що краще : знижувати витрати чи піднімати ціни. Специфіка тарифної політики комунальних підприємств міста Донецька. // Міське господарство України. - №3.- 2006.-С.27-32.
2. Егорова Н.Е., Ерзикян Э. А., Шеин А.М., Митрофанова И. Н. Методические основы формирования экономических механизмов согласования интересов потребителей и производителей в сфере жилищно-коммунального хозяйства (на примере ценового механизма). // Актуальные проблемы экономики. – 2005. - № 2.- С. 41-46.
3. Базилевич В., Филук Г. – Роздержавлення природних монопольних структур України // Економіка України. – 2002. - № 3. – С. 35-42.
4. Диссертация Дзезик СС. Государственное регулирование естественных монополий на локальных рынках коммунальных услуг. С. 49 (С.212).
5. Чечетов М. приватизация в странах мира с устойчивыми рыночными отношениями. // Экономика Украины. – 2005. - №1. – С. 4 -8.
6. Бражникова Л.М., Кононенко А.В. Є два шляхи – що краще : знижувати витрати чи піднімати ціни. Специфіка тарифної політики комунальних підприємств міста Донецька. // Міське господарство України. - №3.- 2006.-С.27 - 30
7. Хом'як О.П. Тарифна політика: нагальна необхідність. // Міське господарство України. – 2005. – № 3 . – С. 8-9.

Відомості про автора.

Прищенко Наталія Анатоліївна – викладач кафедри Управління та економіки національним господарством Одеського державного економічного університету.

Телефон кафедри 723-32-56.

Домашній телефон 715-45-62.

Моб. 8-097-340-46-85.

Рекомендація статті

«Тарифна політика в комунальній сфері в Україні стан та перспективи».

Підготовленої викладачем кафедри Прищенко Н. А. до публікації в збірнику наукових праць ОДЕУ.

Тема статті присвячена актуальній проблемі сучасної економіки. У статті розглядаються проблеми житлово-комунального господарства. Автором проведений аналіз сучасного стану цієї сфери, виявлений взаємозв'язок підприємств ЖКГ з іншими сферами соціально-економічної інфраструктури регіонів, розглянуті проблеми тарифної політики в комунальному господарстві в Україні, а також проведений аналіз чинників під впливом яких вони формуються, запропонувати можливі шляхи їх подолання.

Відображений в ній матеріал логічно структурований та послідовно розкриває її головний зміст. Але мають місце редакційні зауваження, які не знижують цінність та актуальність роботи. Стаття за формою та змістом відповідає вимогам ВКА України.

Враховуючи те що, стаття є актуальною та логічно відображає головний зміст рекомендую її до друку в науковому збірнику.

Зав. Кафедрою ЕУНГ, д.е.н.,
професор Кучеренко В.Р.